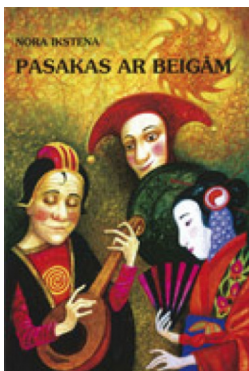

Tradicionālās un literārās pasakas izteiksmes līdzekļu izpratne

Nora Ikstena (1969) ir mūsdienu latviešu rakstniece, daudzu izcilu prozas darbu (romānu, stāstu, biogrāfiju, eseju un pasaku) autore. Populārākais un vairāk tulkotais ir viņas romāns *Mātes piens* (2015), kas tulkots krievu, maķedoniešu, itāliešu, angļu u. c. valodās.

Krājumu *Pasakas ar beigām* (2002) ilustrējusi māksliniece Anita Kreituse. Tajā iekļautas desmit **pasakas**. Pasaka, kuru lasīsi – *Lībietis dūņās un miglā* –, ir viena no tām.

1. uzdevums.

Kādas literārās pasakas tu zini? Ko par tām vari pastāstīt? Veic ierakstus un īsi pastāsti par tām, par kurām vēl kāds cits nav pastāstījis!

Pasakas nosaukums	Autors	Tēli	Tavuprāt, svarīgākie sižeta notikumi un atziņas

Ko var secināt par pasaku autoriem?

2. uzdevums.

Pasakas nosaukums, kuru lasīsi, ir *Lībietis dūņās un miglā*. Ar ko tev asociējas lībieši? Ko tu par viņiem zini? Kā tev atbildes sagatavošanā var palīdzēt attēlā redzamā karte?

1. attēls. Latvijas teritorija 12. gadsimtā – cilšu teritorijas [tiešsaiste]. b. g. [skatīts 2020. g. 2. jūnijā].

Pieejams: <http://laaj.org.au/informacija/latvija/latvijas-vesture/>

3. uzdevums.

Salīdzini tikko apskatīto karti ar nākamo! Ko tu vari secināt?

Vai pasakā aprakstītais Lībietis pēc tautības ir lībietis? Kas par to liecina/neliecina?

Valsts nodrošina lībiešu valodas kā pirmiedzīvotāju (autohtonu) valodas saglabāšanu, aizsardzību un attīstību. (Valsts valodas likums, 4. pants)

2.attēls. Latviešu valodas dialekti [tiešsaiste]. b. g. [skatīts 2020. g. 2. jūnijā].

Pieejams: <https://valoda.lv/valsts-valoda/dialekti/>

Ieskaties <https://valoda.lv/valsts-valoda/dialekti/> un paklausies latviešu valodas dialektu – tostarp lībiskā – fragmentus! Kurš latviešu valodas dialekts dzirdams tavā novadā?

4. uzdevums.

Izlasi Noras Ikstenas pasaku *Lībietis dūņās un miglā!*

Miglainā, miglainā zemē, kurā putni nelaidelējas pa gaisu, jo baidās saskrieties, upē, kas vietām līdzinājās purvam, dūņās dzīvoja Lībietis. Te viņam bija jāizcieš sods par savu tēvutēvu grēkiem, tikai viņš par to nekā nezināja. Reizi pa reizei Lībietis izkāpa upes krastā, jo bija taču gluži vienalga, kur sēdēt tādā miglainā zemē. Nolemtīgi un rāmi viņš vadīja savas dienas mitrumā starp kurkstošajām vardēm un zvēriem, kas nāca pie upes dzert. Tie runāja savā valodā, un, tā kā Lībietis nezināja, vai viņam jebkad bijusi sava valoda, viņš mācījās runāt kā zvēri. Te viņš ietaurējās kā briedis, te ierēcās kā alnis, te ūjināja kā ūpis.

Naktīs, dūņās līdz zodam ietīnīes, Lībietis sapņoja. Viņš redzēja, ka nokrīt migla, un itin viss ap viņu parādās neparastā skaistumā. Nožuvušie meži kļūst krāsaini, upe skrien strauji un aiznes sev līdzī purva zāles un dūņas. Putni gaisā priecīgi izvicina miglā notirpušos spārnus. Abos krastos Lībietis redzēja ciemus un tīrumus, kuros līkņāja balti tērti ļaudis. Viņi runāja skaistā valodā, kuru sapnī Lībietis saprata un kura nekādā ziņā nebija zvēru valoda. Lībieša skaistais redzējums ik nakti beidzas vienādi: skaistā aina pēkšņi sazvārojās, un acu priekšā parādījās milzu kurpe, kas salēcās un te ar purngalu, te ar papēdi belza Lībietim pa pieri. Lībietis miegā satrūkās, tomēr sapnis nebūt vēl nebija beidzies. Dabūjis pa pieri, viņš izdzirdēja negantus smieklus, un drīz vien jau parādījās arī pats smējējs, kuram viena kāja basa, bet otra ieauta tādā pašā kurpē, kāda bija zvetējusi Lībiete.

Smējējs apāva otru kāju un pasita Lībietim knipi zem deguna, teikdams: “Tas tev par tēvu grēkiem!”

Un prom bija. Tad sapnis bija beidzies, un Lībietis modās no miega savā miglas putrā.

Tā tas turpinājās katru mīļu dienu un katru mīļu nakti.

Lībietis nebija nekāds karotājs, tomēr arī viņa pacietībai reiz pienāca gals. Nepietika ar to, ka viņš izcieš kādus nezināmus tēvu grēkus šajā miglas klīsterī, nepietika ar to, ka viņam jāaurē meža zvēru balsīs, vēl ik nakti viņa skaisto sapni, kas bija Lībieša vienīgais prieks, izjauc nešpetnais smējējs, sāpīgi belzdams ar savu kurpi un sizdams knipjus zem deguna.

“Kaut kas jādara,” dūņās sēdēdams, prātoja Lībietis.

Vai viņš kāds miglas mūks, kam jābūt par upuriem? Vai tad viņš no dūņām nācis, ka viņam dūņās jāpaliek? Pietiek, viņš vairs nemaus kā meža lops un netupēs miglā, kas skumji lāso no viņa.

To vieglāk pasacīt, nekā izdarīt. Lai arī dūņās visu mūžu dzīvojis, Lībietim tomēr nebija zudis asais prāts, ko, kazi, būs mantojis no tiem pašiem tēvutēviem, par kuru grēkiem viņam tagadi jācieš. Nedaudz galvu palauzījis, viņš izdomāja, kas darāms, un, kā ik vakarus savilcis dūņas līdz zodam, likās uz auss.

Necik ilgi, arī sapnis bija klāt. Un pašā jaukāajā brīdī – kurpe pie deguna. Te nu Lībietis, daudz negudrodams, kampj kurpi ciet. Ar to sapnis bija cauri, tā ka nešpetnais smējējs i savu smiekliņu nepaspēja palaist.

Un – tavu brīnumu! – nākamā rītā Lībietis pamodās ar kurpi rokā. Izlīdis no dūņām miglainajā krastā, Lībietis kārtīgi noskatīja belzēju. Ne nu kurpe bija milzīga, nekā, toties smalka gan – ar divām važiņām un asu purnu.

Cita nelaime – kurpe bija saltāka par rīta miglu, un, Lībietim to turot, sala rokas. Viņš jau grasījās kurpi ietīt dūņās, lai atsilst, kad miglā izdzirdēja: “Karsts, ka negals, atdod kurpi!”

No dzirdētā Lībietis palika kā iemiets. Miglā kāds bija runājis, un nemaz ne zvēra balsī, – runātāja teikto viņš bija sapratis!

“Kurpi atdod! Pēda deg!” runātājs nepacietīgi iesaucās vēlreiz.

Nu Lībietis viņu pamanīja: krasta staigņā uz vienas kājas stāvēja nešpetnais smējējs no sapņa – sīks, balts vīrelis smailu cepuri un degunu.

Te nu Lībietis atpazīs. Atmiņā viņam atausa visas tās reizes, kad negantnieks ar kurpi bija zvetējis un knipjus zem deguna sitis, tēvutēvu grēkus piesaukdams.

“Lai deg vien! Diezgan tu mani esi kaustījis,” omulīgi gulšņājot, Lībietis teica.

“Vai man dieniņ, sadegšu!” īdēja vīrelis.

“Kur ta tu ūdenī sadegsi? Bāz pēdu dūņās, es tajās dzīvoju visulaik!” tā atkal Lībietis.

“Es bez saltās kurpes nevaru. Es esmu...” Te vīriņš savaikstīja briesmīgu seju, izmeta gaisā rokas un tādām sīkaļam gauži varenā balsī aizdārdināja miglā: “SALTKURPE!!!”

“Es atkal Lībietis,” Lībietis teica, bet ne vaibsts viņa sejā nenodrebēja.

“Bīsties manis, bīsties manis!”

Vīrelis savicināja rokas un, zaudējis līdzsvaru, iegāzās dūņās. Tagad viņš turēja baso kāju, gaisā izslējis.

“Labi, nebīsties, tikai atdod kurpi, citādi vēl sadegšu,” Saltkurpe žēli lūdzās.

“Tad tev jāapsolās, ka liksi mani mierā, un jāizstāsta, par kādiem tēvutēvu grēkiem te man jādzīvo miglā un dūņās,” Lībietis teica.

“Likšu, likšu – miglā izgaisīšu, dūņās norakšos! Bet par grēkiem gan nevaru stāstīt,” kājeli izslējis, Saltkurpe čīkstēja.

“Tad nekā – svilsti vien!”

Lībietis cēlās un pagriezta muguru.

“Labi, labi! Tikai to gan apsolī – ja ierodas vēl kāds cits lībietis, tam par grēkiem neko nestāsti!” Saltkurpe vārgi nosvepstēja.

To nu Lībietis viegli varēja apsolt, jo tak otra tāda muļķa vairs nebūs, kas uzradīsies šajās dūņās sēdēt.

“Tā tavu senču būšana ir makten varonīga,” Saltkurpe iesāka.

“Dzīvoja viņi jūras krastā, pievilināja kuģus un jūrniekiem zābakus grieza nost ar visu kāju. Pēc tam saulē kaltēja, līdz kāja izbira ārā, zābakos iededzināja savus rakstus un pārdeva uz svešām zemēm kā smalkus roku darbus. Es, Saltkurpe, biju viņu Dievs. Eh, labi mēs dzīvojām! Te vienā nebaltā dienā izcēlās malā tādi ar vīzēm un arkliem, apara visu jūras krastu, un citkārt varonīgie kāju griezēji pamuka kur kurais, mani viņi pameta vīžainajiem par Dievu. To es viņiem nevarēju piedot, tādēļ tu te sēdi. Bet, ja atdosi kurpi, vari tikt brīvs! Diezgan par tiem vecajiem grēkiem esi maksājis,” Saltkurpe pabeidza.

“Necilvēki! Šitādu amatu piekopt!” Lībietim vai elpa rāvās ciet. “Še tev, nešķīstais Dievs, tava kurpe – es eju atpakaļ dūņās!”

Lai cik Saltkurpe, pie apava ticis, Lībieti lūdzās nākt ārā, lai cik viņu lamāja par mīkstmiesi, kas paša tautas varoņgaru nesaprot, Lībietis ni un ni – palika dūņās.

5. uzdevums.

Jautājumi teksta interpretācijai. Atbildes raksti šajā lapā! Ieskaties portāla Livones.net (<http://www.livones.net/lv>) piedāvātajā informācijā par lībiešiem, viņu kultūru, valodu un vēsturi, tā var tev palīdzēt.

Kādēļ Lībietis pasakas beigās izvēlas tur arī palikt?	<i>Lībietis dūņās un miglā</i>	Kādēļ viņš dzīvo dūņās un miglā?
Kāda nozīme pasakā ir sapnim? Ko Lībietis tajā redz? Atbildi atrodi tekstā!		Atrodi pasakā vietas, kurās pieminēti tēvutēvu grēki! Kā tu tos saproti?
Kas, tavuprāt, ir Saltkurpe? Kāds viņš ir?		Vai pasakā aprakstītais Lībietis ir... lībietis? Kas par to liecina/ neliecina?
Kā pasakā izpaudusies rakstnieces fantāzija?		Vai pasakai, tavuprāt, ir laimīgas beigas?
Kāda, tavuprāt, ir pasakā paustā atziņa?		

6. uzdevums.

Kāpēc tu ieteiktu šo pasaku izlasīt? Strādājot pāros vai grupās, miniet vismaz divus argumentus!

7. uzdevums.

Pirms raksti savu pasaku, analizē Noras Ikstenas pasaku, ierakstot piemēru katrā tabulas ailē, kas tev likās neparasts (atsevišķi vārdi, tēli, pasakas uzbūve, ideja vai kas cits)!

Valoda (atsevišķi vārdi)	Pasakas uzbūve	Tēli	Ideja	Cits

8. uzdevums.

Kāda, tavuprāt, ir tradicionāla (tautas) pasaka? Ieraksti tabulā tautas pasakai raksturīgās pazīmes un literārajai pasakai zīmīgo, bet vidus ailē – abiem pasaku žanriem kopīgo!

Tautas pasakas pazīmes	Kopīgās pazīmes	Literārās pasakas pazīmes